

RINDI

Nr 1 • 2014

RINDI

TIDSKRIFT FÖR GOTLÄNSK BOTANIK

Årgång 34 • 2014 • Nr 1

Tidskriften ges ut av Gotlands Botaniska Förening

Redaktion: Marita Westerlind, Grötlingbo, Skoltomten 123, 623 38 Havdhem

Rindi erhåller du antingen genom att bli medlem i Gotlands Botaniska Förening (att bli medlem kostar fr.o.m 2007 150 kr/år för den som bor i Sverige, 250 kr/år för den som bor i utlandet och inte betalar genom svenskt plusgiro) eller genom att prenumrera (samma pris som för medlemskap). Familjemedlem betalar 25 kr/år. Studerande betalar 75 kr/år.

Föreningens plusgiro är 68 36 66-2. (OBS! Betalning med check accepteras ej!)

Adressen är: Gotlands Botaniska Förening, c/o Elsa Bohus Jensen, Irisdalsgatan 14, 621 42 Visby.

Hemsida: www.gotlandsflora.se

Gotlands Botaniska Förening

är en ideell sammanslutning som har som ändamål att verka för ökad kunskap om Gotlands växter och för bevarandet av en rik flora på ön. Föreningen vill också bland allmänheten sprida intresse för botanik och naturskydd.

Dessa mål söker föreningen förverkliga bl.a. genom att verka för utforskandet av Gotlands flora, att biträda myndigheter och organisationer i behandlingen av botaniskt betydelsefulla naturskyddsfrågor, att utge tidskriften Rindi och även på annat sätt informera om och propagera för sin verksamhet och sina åsikter samt genom att arrangera exkursioner och sammankomster.

Styrelse

Ordf.	Jörgen Petersson, Humlegårdsvägen 18, 621 46 Visby	tel 0498-21 45 59
V. ordf.	Dan Paulsen, Talluddskviar 22D, 621 41 Visby	tel 0498-26 49 75
Sekr.	Gun Ingmansson, Vinkelgatan 2 b, 621 49 Visby	tel 0498-27 13 43
Kassör	Elsa Bohus Jensen, Irisdalsgatan 14, 621 42 Visby	tel 0498-21 61 92
Övriga	Bo Göran Johansson, Vall, Levide 508, 621 93 Visby	tel 0498-26 62 04
	Jens-Henrik Kloth, Othem, Norrbys 563, 624 46 Slite	tel 0498-22 60 22
	Marita Westerlind, Grötlingbo Skoltomten 123 623 38 Havdhem	tel 0498-48 61 46
	Karin Wågström, Furubjers, 620 33 Tingstäde	tel 0498-27 42 66

Omslagsbild: Rundhagtorn *Crataegus laevigata*, Grötlingboud, 29 maj 2009.

Foto: Marita Westerlind

Nyheter i Gotlands flora 2013

JÖRGEN PETERSSON

Under denna titel presenteras de växter, som är nya för Gotland. Vidare anges nyfunna lokaler för öns sällsyntaste och mest hotade kärlväxter. Bland de senare behandlas främst de vilka är upptagna i rödlistan (Gärdenfors 2010) under hotkategorierna Akut hotad (CR) och Starkt hotad (EN). Dessutom ges i vissa fall en historisk tillbakablick liksom en översikt av den behandlade artens status i senare tid.

För Gotland nya växtfynd samt lokaler för öns sällsynta och hotade arter kan inrapporteras till artikelförfattaren eller till Bo Göran Johansson. Främst önskar vi få in uppgifter om de arter, som markerats med ”—” i artlistan i Rindi nr 3 1994, d.v.s. arter med högst tio fynd sedan 1983 samt alla växter inom ovan nämnda hotkategorier. När artdelen i Gotlands Flora kommit ut (förhoppningsvis senare under 2014), använder vi istället denna lista som grund för kommande ”Nyheter i Gotlands Flora”. Alla arter, vilka är medtagna i ArtDatabankens ”Rödlistade arter i Sverige” (Gärdenfors 2010), kan med fördel även rapporteras till Karin Wågström eller Jens-Henrik Kloth, som ansvarar för floraväktariarbetet på Gotland.

Namnskick samt ordningsföljden för arterna överensstämmer med Thomas Karlssons ”Checklista över Nordens kärlväxter”, vilken publicerats i Svensk Botanisk Tidskrift (Karlsson 2012a, b, c, 2013 a, b, c, d, e, 2014). Listan finns också tillgänglig på Internet (Karlsson & Agestam 2013), där Magdalena Agestam ansvarar för webbpresentationen. Ordning och namnsättning hos Krok & Almquist (2012) överensstämmer i stort med ovan nämnda lista. De vetenskapliga namnen är kursiverade. Med lokaler avses växtplatser med ett inbördes avstånd som överstiger 500 m. I lokalangivelserna är sockennamnen kursiverade. Belägg i herbarier betecknas som följer: Göteborg (GB), Lund (LD), Oskarshamn (OHN), Riksmuseets herbarium i Stockholm (S), Umeå (UME), Uppsala Evolutionsmuséet (UPS), Visby (VI). Uppgifter hämtade från databasen för Projekt Gotlands Flora (start 1983) anges med PGF. Uppgifter från Artportalen – Rapportsystemet för kärlväxter betecknas med ARK.

***Equisetum ×moorei* – gotlandsfräken**

Vid genomgång av Carl Säves herbarium i VI (Gun Ingmansson, Bo Göran Johansson, Jörgen Petersson) hittades en kollekt av gotlandsfräken (bekräftad av Thomas Karlsson 2014). Det är en hybrid mellan skavfräken *E. hyemale* och den närmast i Lettland och Litauen förekommande arten *E. ramosissimum*. Exemplet samlades i fuktig, mörk (lerig) miljö vid Kopparsvik i Visby (Carl Säve i VI som *E. hyemale*). Årtal saknas på kollekten, men den är troligen tagen under första hälften av 1800-talet (daterade belägg

i herbariet täcker åren 1826–41). Rimligen skedde insamlingen före 1837, eftersom ett fynd av skavfräken har angivits utanför Visby (Säve 1837).

Gotlandsfräken är tidigare känd från denna växtplats, men i övrigt tidigast samlad bland slånbuskar vid Kopparsvik 1888 (Karl Johansson i S som *E. hiemale* f. *polystachion*, bestämd till gotlandsfräken av R. L. Hauke 1959). Johanssons fynd från Kopparsvik finns publicerat med samma namn som på kollekten (Johansson 1897) samt som gotlandsfräken hos Hauke (1963). Flera insamlingar är kända från växtplat-

Gotlandsfräken *Equisetum* $\times$ *moorei*. Detalj från Carl Säves herbarium.

Foto: Bo Göran Johansson

sen fram till 1927 (E. Th. Fries i LD bestämd av R. L. Hauke 1959, H. Nielsen 1991 och Thomas Karlsson 2008).

Andra lokaler för gotlandsfräken är kända från Kneippbyn i *Västerhejde* 1903–12, Visborgs slätt 1907 och sandig tallskog vid Skogsholm 1917 i *Visby*, Pilmyr i *Väskinde* 1940, i en uttorkad bäckravin vid Lummelunds bruk i *Lummelunda* 1919–20 samt från Norrbys i *Othem* 1895 och 1948. Som namnet antyder är gotlandsfräken i Sverige bara känd från Gotland. Inga fynd har dock gjorts under senare år, men nog bör gotlandsfräken kunna återfinnas på någon av sina tidigare växtplatser eller på någon ny lokal. Beskrivning av gotlandsfräken finns t.ex. hos Mossberg & Stenberg (2003).

***Coeloglossum viride* – grönkulla**

En ny växtplats för denna svårседda orkidé har meddelats under 2013. Växtplatsen var belägen i Visne ängar i *Alskog*, där sju exemplar har noterats både 1989 och 2013 (Lars-Inge och Marianne Larsson). Fyndet är det trettonde aktuella på ön, men har gjorts i ett nytt område, varför vi nu väljer att publicera det.

Grönkulla växer på Gotland i betad, främst strandnära ängsmark samt i hävdade ängen. Arten är känslig för igenväxning men även av ett allt för hårt bete. De flesta förekomsterna finns i *När* socken längs kusten från Hörte (*Burs*) till Närkåns utlopp i Lausviken. Inom detta område inventerades grönkulla i betade gräsmarker 1995 (10 lokaler; Häglund 1996). I övrigt är grönkulla under senare år bara sedd i två ängen, Mullvalds änge i *Ardre* och Prästängnet i *Östergarn*.

Det äldsta exemplaret uppgavs vara samlat i *Stånga* 1860 (utan lokal och uppgift om insamlarens namn i OHN). Krok (1889) angav fynd från Rommunds i *Alskog* och Prästängnet i *Östergarn*, på båda platserna samlades belägg 1888 (F. & K. Aulin i S; Johansson 1897). Andra äldre noteringar har gjorts i prästgårdens äng i *Burs* 1896 (R. Matsson enl. Johansson 1910), Öndarve i *När* 1976 (Torgny Rosvall enl. Anonymus 1981; växtplatsen kan möjligen överensstämma med någon av lokalerna hos Häglund 1996), Botels änge i *Lau* (Länsstyrelsen 1974 enl. Häglund 1996, jfr Andersson & Jacobson 1984), vid skjutbanan väster om Lausviken i *Lau* 1981 (Gun Ingmansson och Stellan Hedgren enl. Anonymus 1981), utan lokal i *Fröjel* 1909 (G. Booberg i UPS), sparsamt vid Kungsladugården i *Visby* (E. Th. Fries enl. Johansson 1910) samt slutligen från *Fårö*, Gotska Sandön, Arnagrop ”vid randdynens fot i tallskogen, översandad mark” resp. ”omedelbart innanför randdynen N om vägen, i färd med att översandas” 1937 (Bengt Pettersson i UME; Pettersson manuskript 1937, Arwidsson 1938).

[*Anemone hupehensis* – höstanemon

De tidigare fynden för denna art, angivna hos Petersson (2009, 2011), dementeras härmed, eftersom insamlade kollekt har bestämts till silvrig höstanemon *A. tomentosa* (se nedan). Höstanemon är alltså inte känd från ön.]

***Anemone tomentosa* – silvrig höstanemon**

Ny för Gotland. Det äldsta fyndet utgörs av en kollekt tagen 1997 i ett grustag vid

Mickels i *Vamlingbo* (Bo Göran Johansson i S), vilket har bestämts till denna art (Thomas Karlsson 2013). Endast ett exemplar hittades på utkast i grustaget (Gun Ingmansson, Bo Göran Johansson, Jörgen Petersson). Även tidigare publicerade förekomster av höstanemon *A. hupehensis* (Petersson 2009, 2011), i vägdikey vid Medebys i *Hejde* 2010 (Jörgen Petersson, Bo Göran Johansson) och som kvarstående vid Strå kalkbrott i *Bunge* 2008 (Jörgen Petersson), har båda bestämts till silvrig höstanemon från kollekt tagna 2013 (Bo Göran Johansson i S conf. Thomas Karlsson 2013). Dessutom finns andra fynd från en väggkant vid Mulde i *Fröjel* från 2000 (kollekt 2013 Gun Ingmansson i S) samt i en ödeträdgård vid Långs hage i *Visby* från 2000 (kollekt 2013 Elsa Bohus Jensen i S), vilka båda har bestämts till denna art (det. Bo Göran Johansson 2013, conf. Thomas Karlsson 2013). Sammantaget ger detta fem lokaler för silvrig höstanemon på Gotland.

***Thalictrum simplex* ssp. *simplex* – vanlig backruta**

Hittades det gångna året i Fjälängar i *Ala* (Jörgen Petersson). Ett bestånd på 9 m² växte nära det uppbyggda huset i övergången från en torrbacke mot en fuktigare del. Under tiden för PGF (sedan 1983) har denna underart även rapporterats just sydost om myren på Stora Karlsö, *Eksta*, 2007 (Ulla-Britt Andersson & Thomas Gunnarsson i ARK), Prästängets i *Östergarn* 2004 (Jörgen Petersson), Bendes strandänge i *Anga* 2006 (Jörgen Petersson) samt i en betad fuktäng i Rydänge, 900 m västsydväst om Västerhuse i *Hangvar* 1996 (Thomas Karlsson, Magdalena Agestam).

Under senare år har vi alltså bara fem noteringar för vanlig backruta på ön. Den tidigaste uppgiften för denna underart finns hos Wahlenberg (1805) ”på kärrjords-ängar mellan buskarna vid Hau i Fleringe m. fl. st.”, vilket åtminstone delvis avser denna underart, eftersom en kollekt tagen på Gotland 1799 är vanlig backruta (Göran Wahlenberg i UPS rev. M. Hjertson 2004). Arten backruta rapporterades under PGF från 45 km²-rutor, varav alltså fem angavs vara vanlig backruta och tio smarluta ssp. *tenuifolium* (för denna underart se Petersson 2012). De flesta fynden har därmed inte angivits till underart, men förmodligen är smarluta den vanligaste, vilket även Johansson (1897) ansåg: ”kanske allmännare än hf.”.

***Hippocrepis emerus* – gulkronill**

En ny växtplats för denna hotade, busklikä växt har under det gångna året hittats 900 m västnordväst om P-platsen vid Visne ängar i *Alskog* (Lars-Inge och Marianne Larsson). Sammanlagt fanns ca 7,5 m², varav de flesta exemplaren växte i små kalknisher i gles kalktallskog.

Växtplatsen ligger isolerad längst i sydväst jämfört med tidigare kända lokaler. Närmast är växtplatserna inom Mallgårds haid naturreservat ca 1,3 km mot nordväst. I och med detta fynd har vi nu 15 aktuella lokaler på Gotland för gulkronill, från de ovan nämnda bort mot Torsburgen. En tidigare växtplats norr om Torsburgen försvann efter branden i området 1992.

Gulkronill är fridlyst och rödlistad som Starkt hotad (EN) 2010 (Gärdenfors 2010).

***Sorbus latifolia* – bergoxel**

Ett odlat träd, vars frukter sprids med fåglar. Bergoxel har noterats på flera ställen under senare år. År 2012 sågs arten med vardera ett träd på två närbelägna växtplatser (en lokal) i *Västerhejde*, dels ca 250 m sydsydost om Ygne kraftstation (Margareta Edquist i ARK), dels i Strandhagen sydväst om kraftstationen vid Ygne (Jörgen Petersson). År 2013 hittades ett mindre träd i sandig tallskog 1,3 km sydväst om Kungsladugården i Visby (Ingrid Liljeborg, bestämd av Jörgen Petersson). I det första området i *Västerhejde* finns andra noteringar, vilka inte tidigare publicerats, nämligen från Hallbrosslott 1994 (Jens Corneliusson & Torsten Elfström i GB) samt ca 600 m öster om Hallbros, ett kraftigt träd nära stig och åker 1996 (Gun Ingmansson).

Bergoxel blev först publicerad från Gotland av Bengt Pettersson (1958), som noterat några yngre exemplar som parkflyktingar vid Nygårds i *Västerhejde* (även enligt

Bergoxel *Sorbus latifolia* på Klinteberget. Foto: Gun Ingmansson

K. E. Flinck). Detta blev den första litteraturuppgiften för Sverige (Hylander 1970). Fyndet kan grunda sig på en anteckning om vildväxande exemplar, som spritts från parkanläggningen vid Fridhem i *Västerhejde* 1950 (Bengt Pettersson manuskript). En kollekt har också samlats på närbelägna Högkint 1947 (Bertil Hylmö i LD). Spridda förekomster rapporteras också från området vid Fridhem (Högström & Fåhraeus 1993).

Pettersson (1958) angav tyskokoxel *S. torminalis* från Klinteberget, *Klinte*, men denna uppgift avsåg troligen också bergoxel (Johansson & Larsson 1996). Detta har bekräftats genom att belägg (blad), som förevisades av Bengt Pettersson var denna art (bestämd av Anton Kessler, muntligen rapporterat till författaren). Förmodligen ingick bergoxel bland de planterade träd, som fanns på Klinteberget och belägg från området togs redan 1919 (K. Anderberg i LD), men uppgift saknades i detta fall om trädet var planterat eller förvildat. Under senare år finns rapporter, åtminstone från 1993, om en ganska stor förekomst med spridda träd upp till 400 m sydsydost om kyrkan (Gun Ingmansson; Högström & Fåhraeus 1993).

Det är tydligt att vi på ön har två spridningscentra, Fridhem och Klinteberget vid kyrkan, varifrån övriga träd har etablerats genom spridning med fåglar. Huruvida något av träden vid Fridhem också var föräldrar till flera träd vid vägen söder om Snäckgårdsbadens restaurang 1991 (Jens Corneliusson) är mera osäkert. Bergoxel har härmed noterats från sju lokaler på ön.

***Geranium ×magnificum* – kungsnäva**

Ny för Gotland. Funnen i *Visby* vid f.d. Lidmans trädgård, där den hade spritt sig ut mot ett närliggande grustag 2013 (Elsa Bohus Jensen conf. Thomas Karlsson). Odlad växt förmodligen vegetativt spridd från den f.d. handelsträdgården till grustaget.

***Malva alcea × moschata* – mellanmalva**

Mellanmalva, hybriden mellan rosenmalva och myskmalva, uppmärksammades 2013 på och invid en sommarstugetomt sydväst om Nymans i *Fröjel* (Erik Ljungstrand). Här fanns den t.ex. spridd i åkerkanter. I databasen för PGF finns noteringar även från en vägkant 1 km västnordväst om Vives i *Sanda* 1998 (Jörgen Petersson), Snäck i *Visby* 1991 (Jens Corneliusson) samt på en jordhög 150 m väster om Ytlings i *Bro* 1998 (Jörgen Petersson).

Vid Ytlings blev denna hybrid först funnen 1896 (Tycho Vestergren i LD). Samma år rapporterar Vestergren (1896) fynd vid Forse gård i *Hejde* 1895 (Tycho Vestergren i LD, UPS) samt från Frigges i *Hemse* 1896 (Tycho Vestergren; även C.G. Wittberg i GB, LD). Dessutom angav Vestergren att ett belägg av hybriden hade tagits vid Mölnar i *Klinte* 1849 (UPS, "Herb. Norm."). Vestergrens notis blev första litteraturuppgift för Sverige (Nordstedt 1920). Sammantaget har mellanmalva noterats från 20 äldre lokaler, förutom i ovan angivna socknar, även från *Havdhem*, *Stånga*, *Etelhem*, *Hejde*, mellan *Mästerby* och *Stenkumla*, *Träkumla*, *Västerhejde*, *Visby*, *Gammalgarn*, *Gothem*, *Väskinde* och *Fleringe*.

Med tanke på det rätt stora antalet äldre fynd har mellanmalva förmodligen blivit

Mellanmalva *Malva alcea* × *moschata* i åkerkant vid Nymans i Fröjel. Foto: Gum Ingmansson

förbisedd under senare år, eftersom vi bara hittat denna hybrid på fyra växtplatser under PGF.

***Bistorta officinalis* – stor ormrot**

En ny lokal hittades 2013 i *Fröjel*, där fem blommande exemplar växte i ett dike ca 700 m sydväst om kyrkan (Gun Ingmansson). Fyndet är det andra som säkert förvildad på Gotland. Denna odlade växt blev först funnen 360 m öster om Norrgårde (östra gården) i *Sanda* 2004 (Jörgen Petersson; Petersson 2013).

***Saponaria ocymoides* – liten såpnejlika**

Ny för Gotland. Hittades 2013 i sandtaget vid Ekekorset, nära Brunns i *Grötlingbo* (Lena Hegner). Odlad växt, förmodligen spridd med utkast till sandtaget.

***Asperula cynanchica* – rosenmåra**

Ny art för Gotland och Norden. Denna växt blev först funnen år 2000 på gräsmark nordväst om Norra begravningsplatsen i *Visby* (Ida Trift i S, som rätt bestämd bekräftad av Thomas Karlsson 2013). Fyndplatsen blev först publicerad hos Petersson (2002), men då felaktigt som blåmåra *A. orientalis*. Den växte 2001 i vägkanten vid tvärvägen

Stor ormrot *Bistorta officinalis*.
Foto: Gun Ingmansson

Liten såpnejlika *Saponaria ocymoides*.
Foto: Lena Hegner

mellan Strandvägen och Norra begravningsplatsen (Lars-Åke Pettersson). Rosenmåra var kvar på lokalen 2013 (Ida Trift). Den var då spridd över ca 2000 m² (Jörgen Petersson).

Växtplatsen består av torr gräsmark i en sluttning på kalkgrus. Växtligheten är dominerad av raklosta *Bromopsis erecta* med inslag av gullusern *Medicago falcata* ssp. *falcata*, bitterfibbla *Picris hieracioides* och sammetsbockrot *Pimpinella saxifraga* ssp. *nigra*. Området är nu under igenväxning med just raklosta och buskar t.ex. vejsel *Prunus mahaleb*. Tidigare betades markerna och längre tillbaka fanns åkrar i detta område (Pettersson m.fl. 2011). Hur denna främst väst- och mellaneuropeiska växt kommit till platsen är inte känt.

***Verbena bonariensis* – jätteverbena**

Ny för Gotland. Odlad växt som troligen genom oavsiktlig frösådd spritts till en växtplats mellan gatstenar och husvägg vid Wallers plats i Visby, där ett exemplar sågs 2012, ej kvar 2013 (Bo Göran Johansson).

[*Ambrosia psilostachya* – sträv ambrosia

Angavs i Petersson (2013) som ny för Gotland. Ett belägg taget på fyndplatsen i Klin-

Rosenmåra *Asperula cyaneochica* nordväst om Norra begravningsplatsen i Visby.

Foto: Marita Westerlind

Jätteverbena *Verbena bonariensis* vid Wallers plats i Visby. Foto: Bo Göran Johansson

tehamn har dock ombestämts till malörtsambrosia *A. artemisiifolia* (Thomas Karlsson 2014). Sträv ambrosia har därmed inte noterats för Gotland.]

***Helianthus ×laetiflorus* – präriesolros**

Publicerades som ny för ön (Petersson 2013) från en jordhög vid Bäcks i *Endre* 2011 (Barbro Lindberg). Det i samma artikel publicerade fyndet av höstsolros vid Gnisvärd i *Tofta* 2008 (Torbjörn Lindell) har senare ombestämts av Erik Ljungstrand till denna odlade hybrid. En kollekt samlad på Gotland redan 2002 (Jörgen Petersson), tyvärr utan noterad lokal, har likaså förts till präriesolros (Erik Ljungstrand) och utgör det tidigaste fyndet på Gotland. Ytterligare ett fynd tillkom 2013, då en planta växte helt spontan på en gårdsplan vid Line i *Hörsne* (Bo Hammar).

[*Helianthus pauciflorus* – höstsolros

Angavs i Petersson (2013) som ny för Gotland. Ett belägg taget på fyndplatsen vid Gnisvärd i *Tofta* ombestämde dock av Erik Ljungstrand till hybriden präriesolros *H. ×laetiflorus*, i vilken höstsolros ingår som den ena föräldern. Höstsolros har därmed inte noterats för Gotland.]

***Eryngium giganteum* – silvermartorn**

Ett fynd, rätteligen av denna art, blev publicerat hos Petersson (2006) felaktigt som

Silvermartorn *Eryngium giganteum* i Vibble, Västerhejde. Foto: Ola Malm

alpmartorn *Eryngium alpinum*. Växtplatsen var i en häck vid Korpen, Norra Hansegatan i Visby (Gun Ingmansson). Ombestämd och publicerad som silvermartorn av Lars Fröberg i Jonsell & Karlsson (2010). En andra lokal för denna odlade växt hittades 2013 i *Västerhejde*, drygt 100 m ostsydost om Svanhultstorpet i de nordöstra delarna av Vibble (Ola Malm). Växtplatsen är lite dold en bit in längs en stig, som går in till vänster från skogsvägen. Hit har den säkerligen kommit med utkastat trädgårdsmaterial.

Litteratur:

- Anonymus, 1981. Floristiska notiser. – Rindi 1 nr 2: 18–19.
- Andersson, A. & Jacobson, R. 1984 (reviderad upplaga av förstaupplagan 1974). Översiktlig naturinventering Botanik. – Länsstyrelsen i Gotlands län. Planeringsavdelningen 1984.
- Arwidsson, T. 1938. Studier över floran och vegetationen på Gotska Sandön med särskild hänsyn till nationalparken. – KVAAN: 1. Stockholm-Uppsala.
- Gärdenfors, U. (red.) 2010. Rödlstade arter i Sverige 2010. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Hauke, R. L. 1963. A taxonomic monograph of the genus *Equisetum* subgenus *Hippochaete*. – Nova Hedwigia 8:1–123.
- Hylander, N. 1970. Prima loca plantarum vascularum Sueciae. – Svensk Bot. Tidskr. 64 (supplement).
- Häglund, S. 1996. Grönkullan, *Coeloglossum viride*, i När. – Rindi 16: 3–6.
- Högström, S. & Fåhræus, G. 1993. Balkanoxel, *Sorbus graeca*, det senaste tillskottet till Gotlands *Sorbus*-flora. – Svensk Bot. Tidskr. 87: 265–274.
- Johansson, B. G. & Larsson, B. 1996. Odlade växter i Gotlands natur I. – Rindi 16: 87–199.
- Johansson, K. 1897. Hufvuddragen af Gotlands växttopografi och växtgeografi grundade på en kritisk granskning af dess kärlväxtflora. – K. V. A. Handl., Bd. 29:1.
- Johansson, K. 1910. Nyare bidrag till kännedomen om Gotlands kärlväxtflora. – Bot. Notiser 1910: 209–258.
- Jonsell, B. & Karlsson, T. (red.) 2010. Flora Nordica 6. Stockholm.
- Karlsson, T. 2012a. Nya namn på nordiska växter. 1. Lummerväxter–kirimojaväxter. – Svensk Bot. Tidskr. 106: 138–155.
- Karlsson, T. 2012b. Nya namn på nordiska växter. 2. Kallaväxter–sparrisväxter. – Svensk Bot. Tidskr. 106: 217–232.
- Karlsson, T. 2012c. Nya namn på nordiska växter. 3. Kaveldunsväxter–strimbladsväxter. – Svensk Bot. Tidskr. 106: 277–291.
- Karlsson, T. 2013a. Nya namn på nordiska växter. 4. Vallmoväxter–jungfrulinsväxter. – Svensk Bot. Tidskr. 107: 14–27.
- Karlsson, T. 2013b. Nya namn på nordiska växter. 5. Rosväxter. – Svensk Bot. Tidskr. 107: 80–94.
- Karlsson, T. 2013c. Nya namn på nordiska växter. 6. Almväxter–korsblommiga. – Svensk Bot. Tidskr. 107: 264–286.
- Karlsson, T. 2013d. Nya namn på nordiska växter. 7. Sandelträdsaxter–aukubaväxter. – Svensk Bot. Tidskr. 107: 329–343.
- Karlsson, T. 2013e. Nya namn på nordiska växter. 8. Måreväxter–verbenaväxter. – Svensk Bot. Tidskr. 107: 42–58.

- Karlsson, T. 2014. Nya namn på nordiska växter. 9. Järneksväxter–flockblommiga. – Svensk Bot. Tidskr. 108: 78–101.
- Karlsson, T. & Agestam, M. 2013. Checklista över Nordens kärlväxter – version 2013-04-23. <http://www.euphrasia.nu/checklista/> (hämtad 2014-05-11).
- Krok, Th. O. B. N. 1889. C. J. och C. Hartmans handbok i Skandinavians flora. 12 uppl. Stockholm.
- Krok, Th. O. B. N. & Almquist, S, Jonsell, B. & L. (red.), 2012. Svensk Flora. Fanerogamer och kärlkryptogamer. Liber AB, Stockholm.
- Mossberg, B. & Stenberg, L. 2003. Den Nya Nordiska Floran. Tangen, Norge.
- Nordstedt, O. 1920. Prima loca plantarum Suecicarum. Första litteraturuppgift om de i Sverige funna vilda eller förvildade kärlväxterna. – Bot. Notiser 1920, bilaga.
- Petersson, J. 2002. Nyheter i Gotlands flora 2001. – Rindi 22: 3–16.
- Petersson, J. 2006. Nyheter i Gotlands flora 2005 och 2006. – Rindi 26: 123–146.
- Petersson, J. 2009. Nyheter i Gotlands flora 2008. – Rindi 29: 3–19.
- Petersson, J. 2011. Nyheter i Gotlands flora 2010. – Rindi 31: 3–14.
- Petersson, J. 2012. Nyheter i Gotlands flora 2011. – Rindi 32: 3–22.
- Petersson, J. 2013. Nyheter i Gotlands flora 2012. – Rindi 33: 3–29.
- Pettersson, A.-M., Herlin-Kernell, M & Sjösvärd, L. (redaktörer) 2011. Gotländskt Arkiv 2011. – Meddelanden från Föreningen Gotlands Fornvänner. Årgång 83.
- Pettersson, B. ms 1937, 1950. Anteckningsböcker förvarade vid Forskningsarkivet, Umeå universitet.
- Pettersson, B. 1958. Dynamik och konstans i Gotlands flora och vegetation. – Acta Phytographica Suecica 40.
- Säve (1837), se Wahlenberg & Säve samt Wahlenberg & Sundberg.
- Vestergren, T. 1896. Om *Malva Alcea* L. x *moschata* L. och dess förekomst i Sverige. – Bot. Notiser: 215–220.
- Wahlenberg, G. & Säve, C. 1837. Synopsis Florae Gothlandicae I. Upsaliae.
- Wahlenberg, G. & Sundberg, A. 1837. Synopsis Florae Gothlandicae II. Upsaliae.

Kronskål *Sarcosphaera coronaria* en sällan skådad skönhet i svampskogen

ELSA BOHUS JENSEN

Bland skålsvamparna, en avdelning inom sporsäcksvamparna, är kronskålen den största och kanske den vackraste. Den anläggs underjordiskt som en ihålig boll, som vid mognaden arbetar sig upp till markytan, där spricker den upp stjärnformigt. Diametern kan uppgå till 15 cm, höjden 8 cm. Utsidan är vitluddig, medan insidan, på vilken sporrerna bildas, skiftar i gråbrunt och violett. Ofta växer den enstaka men ibland gytttrad bildande långa stråk. Ett märkligt drag är att den innehåller arsenik.

I allmänhet förekommer kronskålen i barrskog på kalkhaltig grund, men den är också funnen i lövskog, i synnerhet under bok. Flera fynd är gjorda vid stigar i skogsmiljö. Den är rödlistad i hotklassen Sårbar (VU; Gärdenfors 2010). Den tillhör vårsvamparna - de flesta gotländska fynden är gjorda i juni månad men den har uppenbarat sig så tidigt

Kronskål *Sarcosphaera coronaria*. Foto: Jörgen Petersson

som i april och så sent som i slutet av juli.

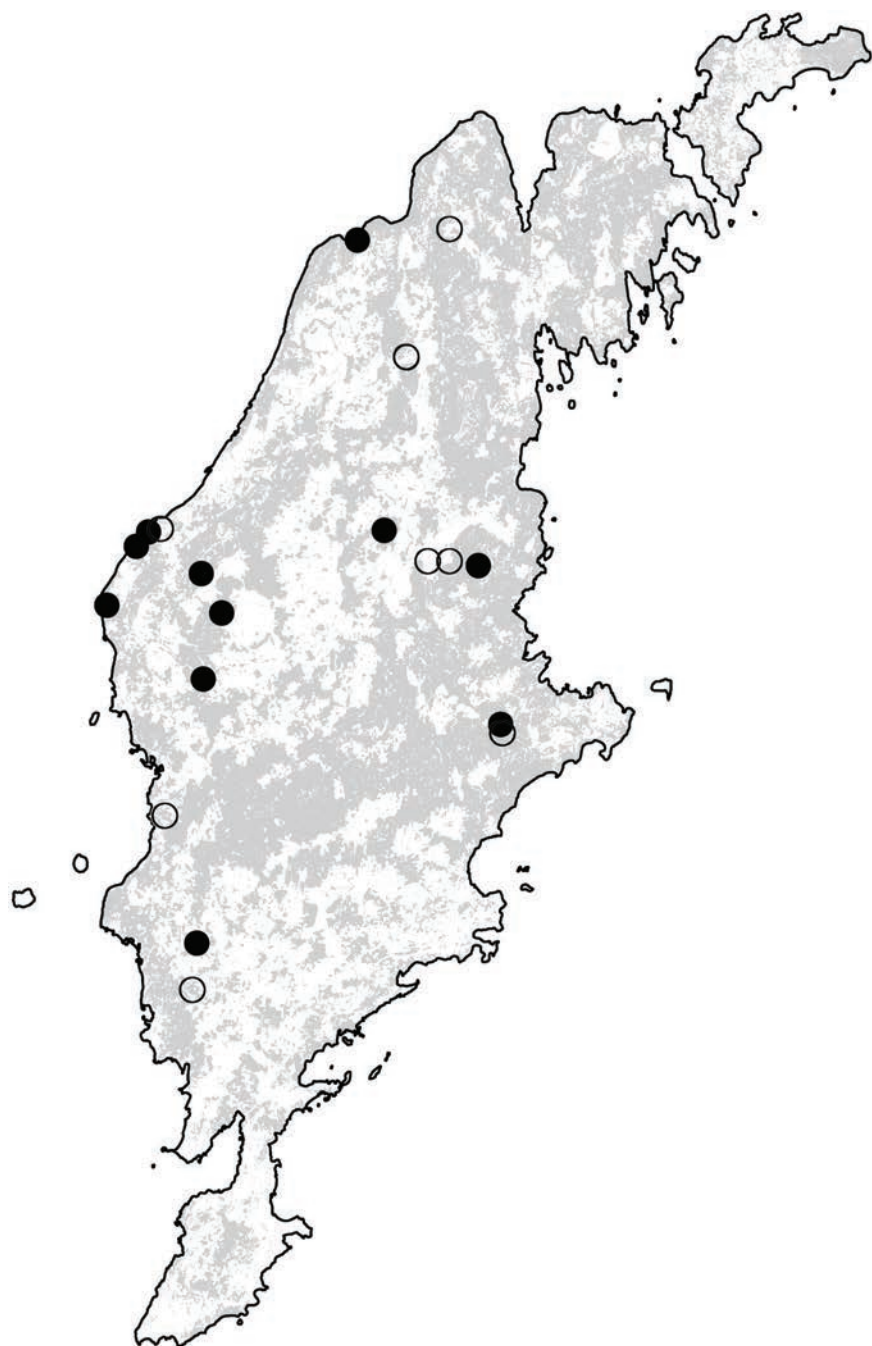
I Danmark är den funnen ett fåtal gånger. Där gjorde man ett återfynd på den klassiska lokalen Möns klint våren 2013 (Rald m.fl. 2013). Även Norge har några få växtplatser, däremot saknas den i Finland. Huvudutbredningen omfattar mellan- och sydeuropa samt England. Själv har jag haft tillfälle att se den i en strandskog på Mallorca samman med härfågel. Att den är en rätt klimathärdig art visar fynd från 1800 m höjd i Alperna och norska Tromsö.

Det tidigaste fyndet i Sverige gjordes på Gotland år 1902 vid Suderbys i Hangvar (Maria Romell i S, UPS; Pettersson 1946). Från tiden före 1980 finns åtta gotländska herbariekollekter på Naturhistoriska Riksmuseet och i Uppsalaherbariet. Efter 1980 är antalet rapporterade lokaler i Artportalen sju för Gotland, sex för Jämtland, ca fem för Östergötland (osäkerhet beroende på inexakta koordinater) samt vardera en på Öland, i Uppland och i Hälsingland. Tillkommer för Gotland gör två lokaler i Virtuella herbariet, dessutom en i Mulde naturreservat i Fröjel, en vid Skogs i Mästerby samt fjolårets fynd i Tofta (se nedan). Edvinsson och Gahne (1991) nämner att de sett kronskål på flera lokaler 1991, vilka inte redovisades mer exakt, förutom två närliggande växtplatser i Stenkumla. Sammantaget har denna exklusiva svamp noterats på minst tjugo lokaler på ön, varav minst elva sedan 1980.

Jörgen Petersson var den som gjorde det senaste rapporterade gotländska fyndet 21 juni 2013 vid Fallbackskog ute på Tofta skjutfält. Jag hade lyckan att få beundra den, där den stack upp ur mossan på slutningen i en örtrik granskog.

Litteratur, internetkällor:

- Bohlin, K. 2001. *Sarcosphaera coronaria* - kronskål. Artfaktablad. – ArtDatabanken, SLU 2012 (<http://www.artfakta.se>).
- Breitenbach, J. & Krentzlin, F. 1981. *Pilze der Schweiz*. Band 1 Ascomyceten.
- Dennis, R.W.G. 1981. *British Ascomycetes*. J.Cramer.
- Edvinsson, Å. & Gahne, K. 1991. En fin vår för vårskål, *Sarcosphaera coronaria*. – Jordstjärnan 12: 39.
- Gärdenfors, U. (red.) 2010. Rödlistade arter i Sverige 2010. – ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Johansson, B.G. 1984. Exkursionsrapporter. Torsburgen och Herrgårdsklint 29 juli 1984. – Rindi 4: 84–85.
- Johansson, B.G. 1995. Exkursionsrapporter. Lilla Orkidéresan 19 juni 1994. – Rindi 15: 40–43.
- Larsson, K.H. (red.) 1997. Rödlistade svampar i Sverige. – Artfakta. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Hansen, L. & Knudsen, H. (ed.) 2000. *Nordic Macromycetes*. Vol. 1 Ascomycetes. Nordsvamp Copenhagen.
- Pettersson, B. 1946. En sydlig pezizacé, *Sarcosphaera coronaria* (Jacq.) Boud., återfunnen på Gotland. – Svensk Bot. Tidskr. 40: 85–87.
- Rald, E., Gry, J. & Vestergaard, M. 2013. Svampetur til Höje Mön. – Svampe 68: 44–47.
- Virtuella Herbariet (www.herbarium-ume.se/virtuella_herbariet/).

År	socken	Lokal	koordinat O	Koordinat N	
1902	Hangvar	Suderbys	1670500	6415500	Öppen ring
1912	Hangvar	Sigsarve	1670500	6415500	Öppen ring
1944	Hörsne	Line	1670500	6384500	Öppen ring
1944	Hörsne	Dibjärs	1668500	6384500	Öppen ring
1944	Västerhejde	Kuse	1643500	6387500	Öppen ring
1945	Kräklingbo	Torsburgen	1675500	6368500	Öppen ring
1945	Hablingbo	Lukase O (Burgar)	1646500	6344500	Öppen ring
1945	Tingstäde	Radiostationen	1666500	6403500	Öppen ring
1976	Fröjel	Mulde	1643910	6360870	Öppen ring
1984	Kräklingbo	Torsburgen	1675290	6369330	Fylld ring
1987	Mästerby	Skogs	1647500	6373500	Fylld ring
1987	Stenkyrka	Lickershamn, Grausne	1661900	6414500	Fylld ring
1991	Västerhejde	Allhagemyr	1641250	6385900	Fylld ring
1991	Silte	Mästermyr	1646900	6348900	Fylld ring
1991	Västerhejde	Ygne	1642400	6387250	Fylld ring
1991	Stenkumla	Milstenen NV	1647316	6383356	Fylld ring
1994	Gothem	Branden	1673200	6384100	Fylld ring
1998	Ekeby	Tallhagen	1664400	6387400	Fylld ring
1998	Hogrän	Alands	1649225	6379673	Fylld ring
2013	Tofta	Fallbackskog	1638500	6380400	Fylld ring

Kronsål *Sarcosphaera coronaria*.

Foto: Bo Göran Johansson, Fröjel, Mulde,
20 juni 1976.

Årets växt 2014 — slåtterblomma

ULLA-BRITT ANDERSSON

Slåtterblomma är en vacker och särpräglad ört som i södra Sverige blir allt ovanligare. I år har den utsetts till Årets växt. Rapportera in dina fynd så vi kan få en säkrare bild av slåtterblommans situation!

Slåtterblomma *Parnassia palustris* är en flerårig ört som fortfarande är vanlig i norra Sverige samt på Öland och Gotland. Den förekommer också relativt allmänt i övrigt i Syd- och Mellansverige. I södra Sverige har arten minskat starkt, till exempel i Skåne där minskningen uppges till 75 procent.

Slåtterblomma förekommer med två raser, en nordlig med 36 kromosomer och en sydlig med hälften så många. Till utseendet skiljer sig de båda raserna inte åt. Den sydliga rasen växer främst i kalkkärr och friska slåtterängar. När dess växtplatser växer igen eller dikas ut har växten ingen möjlighet att fortleva. Den nordliga rasen växer på myrar, fuktiga strandängar och frisk till våt, måttligt hävdad betesmark. När miljön förändras kan den kolonisera andra miljöer som vägkanter, diken och grustag. På detta sätt är den inte lika känslig för förändringar i miljön som den sydliga rasen. Vill du läsa mer om slåtterblomma kan du studera Ulla-Maj Hultgårdhs avhandling "Parnassia palustris L. in Scandinavia" från 1987.

Foto: Marita Westerlind

Slåtterblomma blir 10–30 cm hög. Vid stjälkens bas sitter en bladrosett med långskaftade, kala och hjärtlika blad. Stjälken har ett enda oskaftat blad och i toppen en ensam blomma, 1,5–3 cm i diameter. De fem kronbladen är vita med genomskinliga nerver. Innanför kronbladen sitter fem sterila ståndare, staminodier, med gulgröna körtlar. Deras uppgift är att locka till sig pollinatörer. I mitten av blomman sitter fem fertila ståndare och ett fruktämne med fyra märken. Blomningstiden är utsträckt, från juni till september.

Vi vet att slåtterblomman har minskat på

många håll, framför allt i de södra delarna av Sverige. Finns den kvar i dina hemtrakter? Under 2014 behöver vi din hjälp att inventera årets växt. Ofta delar andra ovanliga växter slätterblommans lokaler, även dessa arter kan du lämpligen notera vid ditt besök.

Du kan registrera dina fynd på Artportalen (www.artportalen.se) Vill du hellre skicka in dina rapporter med vanlig post finns rapportblankett på SBF:s hemsida (www.svenskbotanik.se) Där finns även ytterligare information om inventeringen.

Skicka in dina uppgifter senast 15 oktober 2014 till

Ulla-Britt Andersson
Kummelvägen 12
386 92 Färjestaden
tel: 0485-332 24
e-post:ullabritt.oland@gmail.com

Välkommen med dina rapporter!

Slätterblomma *Parnassia palustris*. Foto: Marita Westerlind

Slåtterblomma på Gotland

GUN INGMANSSON

***Parnassia palustris* – slåtterblomma**

Ängsdråttning

Linné (Linnaeus 1745b, 8 juli): i ängar under resan mellan Grötlingbo och Öja 1741. Samlad redan 1701–02 av Münchenberg.

– Ursprunglig. Tämligen allmän, 130 kartblad.

Källmyrar, agmyrkanter, axagmyrar, fuktängar och kalkgräsmyrar; även i fuktig betesmark och i ängen, någon gång i våtar. I samband med Våtmarksinventeringen (Martinsson 1997) var slåtterblomma en av de vanligast registrerade arterna (plats 20 med 106 noteringar; högst 309 för blåtåtel *Molinia caerulea*). Arten påträffades emellertid bara i en provruta; kanske skulle detta kunna förklaras med att bestånden ofta är ganska glesa.

Slåtterblomma påträffas också på strandängar. Englund (1942) redovisade 56 lokalprickar längs öns stränder (Gotska Sandön ej inventerad) efter sina undersökningar 1928–36. Han fann slåtterblomma främst vid bäckmynningar och på fuktiga, älvväxingdominerade ställen vid övre högvattengränsen. Under Projekt Gotlands Flora har den noterats från Sundre till Fårö, men den saknas inom delar av öns jordbruksslätter. Johansson (1897) betraktade slåtterblomman som ”Mycket allm.”. Den minskade under 1900-talet, troligen p.g.a. utdikning och igenväxning, och den är fortfarande vikande.

(Arttexten och utbredningskartan är hämtad från kommande landskapsfloran)

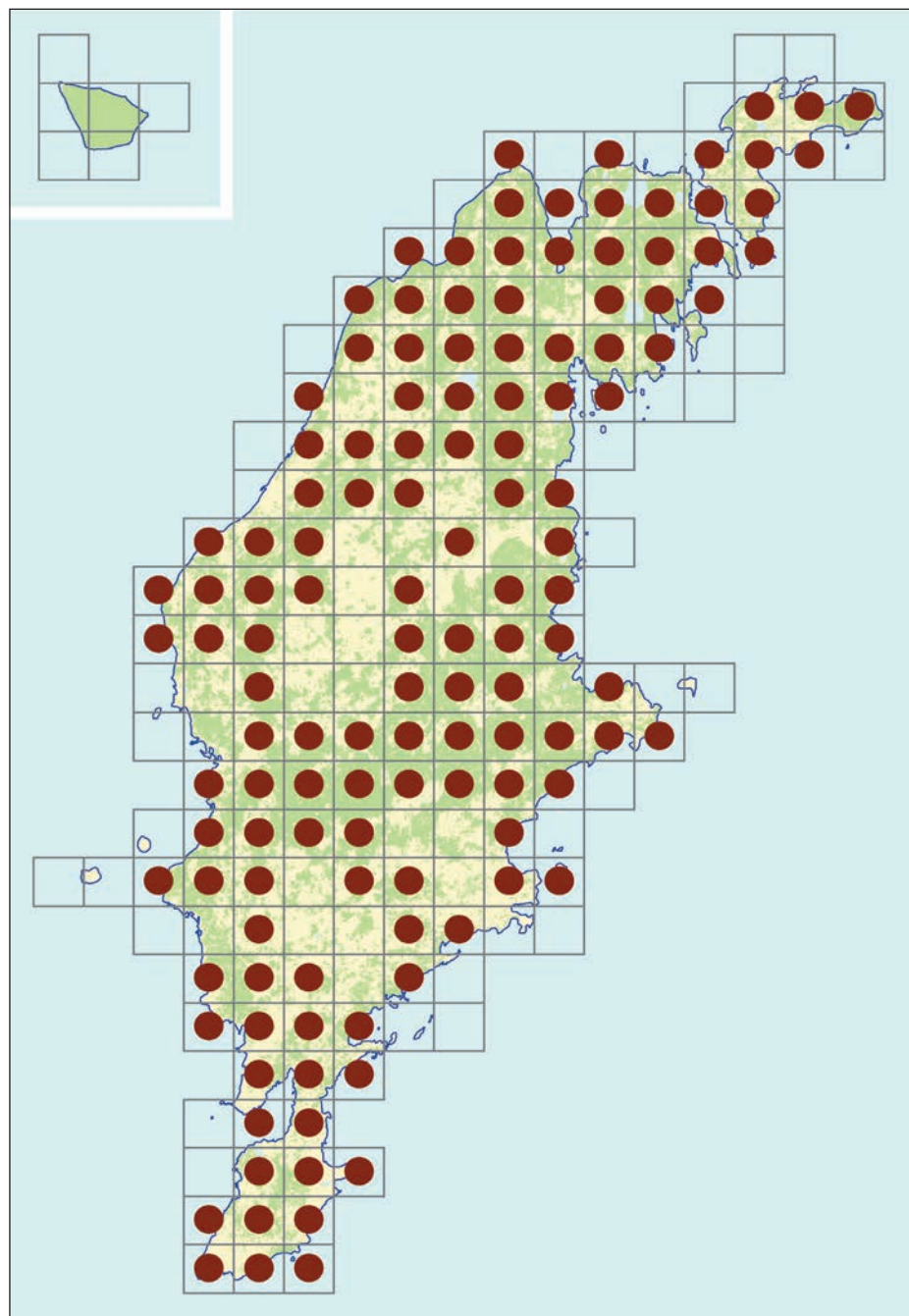
Slåtterblomma är ett vackert namn på en växt som i det gamla bondesamhället berättade att det var dags att utföra ett viktigt arbete. På gutamål har växten i stället ett namn som enbart poängterar dess skönhet – ängsdråttning, ängens drottning. Alla måste väl hejda sig inför de porslinsvita skålformade blommorna. Ofta lyser de intensivt bland mer diskreta arter vad gäller färg och form. På Gotland är slåtterblomma ännu tämligen allmän, medan den i andra delar av södra Sverige minskat kraftigt.

Men när blommor ängens drottning egentligen? Vi skulle uppskatta om Du meddelar oss dina iakttagelser främst om blomningstiden, men även annat, t.ex. ovanligt rika växtplatser eller oroväckande minskningar. Du kan lämna dina uppgifter till mig.

Gun Ingmansson

0498-27 13 43, 076-832 31 23

gun.ingmansson@telia.com

Storsund och Kyrkebingegrund, Gothem socken

JÖRGEN PETERSSON

Vägbeskrivning: Från väg 146 mellan Kräklingbo och Boge svänger man av mot Gothem kyrka. Passera förbi kyrkan och fortsätt österut cirka 1,5 km. Här finns en avtagsväg snett fram till vänster skyltad Storsund naturreservat och Fågeltorn. Följ grusvägen förbi Kyrkebingesågen ytterligare knappt 600 m till länsstyrelsens skyltställ för naturreservatet Storsund. Vid kusten, efter drygt 3 km, nås fiskeläget Agbod, som är utgångspunkt vid ett besök på Kyrkebingegrund.

Storsund

Denna ”vildmarkssjö” med tranor och sångsvan ligger innesluten i skog 1,5 km från kusten. Den är troligen mest känd beroende på sitt rika fågelliv. I samband med Lina myrs utdikning i slutet av 1940-talet kompenserades naturvården genom avsättning av detta område. Marken ägs av Naturskyddsföreningen på Gotland, är naturreservat och ingår även i EU:s nätverk Natura 2000. Arealen är 118 hektar, varav öppet vatten

Ag *Cladium mariscus* i Storsund. Foto: Jörgen Petersson

Källmyrsgöl med brunmossö. Foto: Jörgen Petersson

omfattar 49 hektar. I sjöns kanter och som runda kloner ute i vattnet förekommer 32 hektar med ag *Cladium mariscus*. Skogsmarkerna i sjöns omgivning omfattar likaså 32 hektar. I övrigt kan nämnas rikkärren främst i sydväst med drygt 1 hektar.

Vattnet till Storsund når sjön genom en bäck i sydväst. Den avvattnar rätt stora landområden från Butrajvsmyr i Norrlanda över Branden till Sinkmyr och Kyrkmyr, varifrån vattnet rinner vidare mot Vallmyr, där också ett flöde från Bunkmyr ansluter. Innan Kyrkebingesågen vid Agbodvägen tillkommer även vatten från de södra delarna av Gothemsbygdens åkerområden. Storsund avvattnas norrut, senare mot nordost till utloppet i Östersjön nordväst om Medebys bodar

En nyligen anlagd vandringsled finns från skyltstället vid Agbodvägen till fågeltornet i sjöns sydvästra kant. Den blev färdig under vårvintern 2014 och är till stora delar spångad. Efter det att man från körvägen har vandrat genom barrblandskog kommer man ut i kanten av den stora agmyren söder om sjön. Här tar spången vid och man går torrskodd över kanten av myren. Efter att ha följt myrkanten norrut tvärras spången genom tallsumpskog till en myr med ag och knappag *Schoenus nigricans*. Gör gärna ett stopp just innan spången svänger mot väster vid de vidunderligt vackra mosskantade källorna. Möjligen motsvarar de "Sundskäldu", som omnämns i Ortnamnsregistret. Nu fortsätter spången över en liten källbäck och vidare ned mot de egentliga rikkärren i sydväst. Så småningom når man inloppsbacken mot Storsund med en delvis raserad dammanläggning. Här låg tidigare en kvarn och en såg tillhörande Gajrvide gård. Slut-

tampen mot fågeltornet går mest genom barrskog.

För en botanist är förmodligen rikkärren de mest intressanta. För att bäst kunna se växterna bör man förstås kliva av spången i denna del. Då kan det nog behövas stövlar eller kängor. Som vanligt dominerar axag *Schoenus ferrugineus* växtligheten i källmyren. Bland andra typiska arter i denna miljö hittar man kärrfräken *Equisetum palustre*, smalfräken *E. variegatum*, kärrlilja *Tofieldia calyculata*, gräsull *Eriophorum latifolium*, majviva *Primula farinosa* och kustarun *Centaurium littorale* var. *littorale*. Även knappag samt hybriderna med axag förekommer i området.

Bland orkidéerna, som blommar art för art från juni in i juli, kan man se blodnycklar *Dactylorhiza incarnata* var. *cruenta*, äkta ängsnycklar *D. i.* var. *incarnata*, vaxnycklar *D. i.* var. *ochroleuca*, Jungfru Marie nycklar *D. maculata* ssp. *maculata*, sumpnycklar *D. majalis* ssp. *lapponica*, kärrknipprot *Epipactis palustris* och brudsporre *Gymnadenia conopsea*. Sällsynt finns nära källbäcken även gulyxne *Liparis loeselii*. Den är inte naturlig vid Storsund utan inplanterad från Fårö. Materialet togs genom en räddningsaktion vid Alnäsa träsk, där flera plantor harvats upp i den fuktiga åkern öster om sjön.

Bland andra mer intressanta växter kan nämnas flera arter, som kompletterar sitt näringsbehov med fångst av djur. Hit hör förstås både storsileshår *Drosera anglica* och

Rundsileshår *Drosera rotundifolia* på vitmossa t.v. och dvärgbläddra *Utricularia minor* t.h. växande i en kärrmyrsrännil SV Storsund. Foto: Jörgen Petersson

rundsileshår *D. rotundifolia*, som med de vackra bladen fångar insekter på den klibbiga ytan. Den senare står bara i vitmosstuvor i skogskanten i väster samt nära källbäcken. Storsileshår är mer spridd och finns särskilt framträdande som en bård runt källorna i norr. Blåddrorna *Utricularia* står mer fuktigt och kan hittas t.ex. i källbäcken. Här finns dyblåddra *U. intermedia*, dvärgblåddra *U. minor* och vattenblåddra *U. vulgaris*. Fångstblåsorna under vattnet blir oftast en fälla för små kräftdjur.

På källornas öar av gungfly finns förutom det förut nämnda storsileshåret även trindstarr *Carex diandra*, näbbstarr *C. lepidocarpa* ssp. *lepidocarpa*, kärrdunört *Epilobium palustre*, luddunört *E. parviflorum* och vattenklöver *Menyanthes trifoliata*. På öppen kalkbleke i källbäcken växer den späda tagelsäven *Eleocharis quinqueflora*, vilken här slipper konkurrensen från mer högvuxna arter.

Gör man ett besök i slutet av juli eller i augusti får man se den vackra slätterblomman *Parnassia palustris* i själva källmyren och den för Gotland unika bruna ögontrösten *Euphrasia salisburgensis* ssp. *schoenicola* i kanten av de rännilar som passerar området. Här växer den i axagtuvor, som ögontrösten tar viss näring ifrån, eftersom den är en halvparasit.

Vid tilloppet runt den gamla kvarnen blommar tidigt på året kabblekan *Caltha palustris* i bäckfåran. Lite senare kommer besöksöta *Solanum dulcamara* och den sällsynta kärrtöreln *Euphorbia palustris*. Bland videbuskagen står också den högvuxna rosen-dunörten *Epilobium hirsutum* med sina röda, stora blommor.

I själva agmyren dominerar agen, men ibland ser man även den på agen parasiterande höstspiran *Pedicularis palustris* ssp. *opsiantha*. I kanterna av myrarna växer väldoftande pors *Myrica gale* och i tallsumpskog med blåtåtel *Molinia caerulea* kan man finna loppstarr *Carex pulicaris*. Den rödlistade loppstarren är på fastlandet mest funnen i hävdberoende miljöer, men på Gotland förekommer arten främst i den ovan beskrivna miljön. I omgivande skogar längs leden har noteringar också gjorts av vit skogslilja *Cephalanthera longifolia*, skogsnycklar *Dactylorhiza maculata* ssp. *fuchsii*, purpurknipprot *Epipactis atrorubens*, skogsknipprot *E. helleborine*, piggrör *Calamagrostis varia*, ängssmörblomma *Ranunculus polyanthemoides* ssp. *×polyanthemoides* och linnea *Linnaea borealis*.

Kyrkebingegrunn

Kyrkebingegrunn är tidvis svår att nå då sundet norr om Agbod vid högvatten kan översvämmas. Stövlar är då nödvändiga om man inte vill vada barfota ut till ön. Bästa passagen är oftast i söder. Sommartid når man vanligen ön torrskodd. Området betas och röjningar har företagits under 1990-talet. Längs västra delen finns fortfarande en tall-dunge. Öppna strandängar finns på östra delen samt vid sundet mot väster. Torrbackar är belägna främst på södra delen samt på strandvallar i nordvästra delen. Torrbackarna har bäst blomning under vår och försommar innan de torkar upp, medans strandängens arter ses bäst under eftersommaren. Ön är en känslig fågellokal. Visa därför hänsyn till

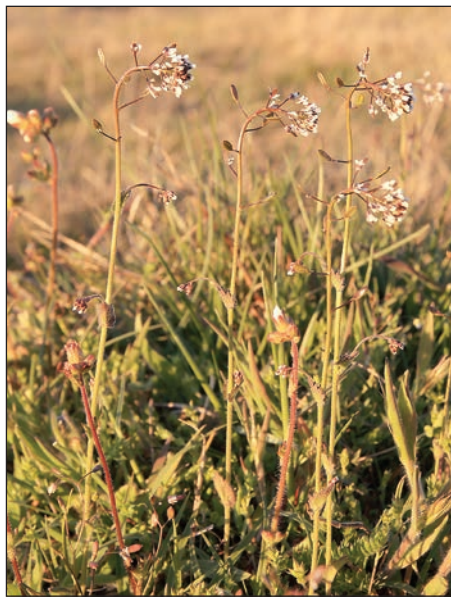
Bunge *Samolus valerandi* blommor på strandäng vid Agbod. Foto: Jörgen Petersson

de häckande fåglarna.

Nära fiskeläget kan man se vit skogslilja, krutbrännare *Neotinia ustulata* och Sankt Pers nycklar *Orchis mascula*. Från Agbod går man norrut in på betet. Här möter en normal strandängsflora, men även fuktområden med knappag förekommer. Intressantare växter i området är nattviol *Platanthera bifolia*, plattsäv *Blysmus compressus*, rödsäv *B. rufus*, luddstarr *Carex filiformis*, klöverärt *Tetragonolobus maritimus*, skaftmålla *Atriplex longipes* ssp. *longipes*, majviva, bunge *Samolus valerandi*, dvärgarun *Centaureum pulchellum*, gatrödtoppa *Odontites vulgaris*, baltisk strandmalört *Artemisia maritima* ssp. *humifusa* och östersjömaskros *Taraxacum balticum*.

Nu gäller det att passera sundet vilket bäst sker längs de körspår som i en slinga mot söder går österut. Väl över ute mot Kyrkebingegrunns sydvästra del finns fina grunda svackor, där salt berikats genom avdunstning av vattnet s.k. saltskonor. Här hittar man de ofta rödanlupna och salttåliga arterna glasört *Salicornia europaea* och saltört *Suaeda maritima*. Närmare ön börjar Adam och Eva *Dactylorhiza sambucina* att uppträda, en orkidé som har rika bestånd på ön. Här och på sydvästra delen av ön kan man även hitta ormtunga *Ophioglossum vulgatum*, backklöver *Trifolium montanum*, vårfingerört *Potentilla crantzii* och sandviol *Viola rupestris*.

På södra delen fortsätter torrbackar med Adam och Eva och backklöver från en sommarstuga söderut mot södra udden. Just norr om stugan växer grådraba *Draba incana*, men den finns också spridd på andra ställen. Här växer också andra typiska arter för torrare marker såsom mandelblomma *Saxifraga granulata*, grusbräcka *S. tridac-*

Grådraba *Draba incana* t.v. och lunddraba *Draba muralis* t.h. Foto: Jörgen Petersson

tylites, liten getväppling *Anthyllis vulneraria* ssp. *vulneraria*, brudbröd *Filipendula vulgaris*, bergbräsmå *Cardamine hirsuta*, lunddraba *Draba muralis*, gullviva *Primula veris*, kattfot *Antennaria dioica* och sandmaskrosor *Taraxacum* sect. *Erythrosperma*. Sällsyntare inslag i denna miljö är östkustarv *Cerastium subtetrandrum*, som ofta växer på myrkullar, och pysslingmaskros *Taraxacum platyglossum*, som har mer orange ton i det gula jämfört med sandmaskrosorna. På fuktigare marker kan man hitta dvärgviol *Viola pumila*, strandmaskrosor *Taraxacum* sect. *Palustria* och luddstarr. På strandängarna i sydost tillkommer dansk skörbjuggsört *Cochlearia danica*.

Strandängarna fortsätter längs öns östra sida mot nordöstra udden. Här och var finns ryggar med mer torrbackeliknande karaktär. Klöverärt, smultronklöver *Trifolium fragiferum*, grådraba, kustarun och äkta höskallra *Rhinanthus angustifolius* ssp. *grandiflorus* är några av växterna som kan ses här. Den rödlistade orkidén salepsrot *Anacamptis pyramidalis* finns noterad på ön, men är kanske vanligare vid Medebys bodar nordväst om Kyrkebingegrund. Längs norra sidan är strandängen smalare. Fuktigt växer ormtunga och knölsyska *Stachys palustris*. Innanför stranden på öns nordvästra del ligger strandvallar som hyser mer torrälskande flora. På gläntor och strandvallar finns fina grupper av Adam och Eva, liksom stor kustruta *Thalictrum minus* ssp. *minus*, vårfingerört, toppjungfrulin *Polygala comosa* och pysslingmaskros. I en fuktigare dunge i nordväst står liljekonvalj *Convallaria majalis*, hässlebrodd *Milium effusum*, måbär *Ribes alpinum* och sårläka *Sanicula europaea*.

Västerut måste man nu ta sig över sundet igen. Sedan vandrar man söderut över strandängarna tillbaka till Agbod. Vill man se mer skogsgräs kan man söka sig in i skogen västerut för att leta upp strävlösa *Bromopsis beneckenii* och hässlebrodd.

Gullvivor *Primula veris* i mängd vid Agbod. Foto: Jörgen Petersson

Exkursionsrapporter 2014

Kyrkogårdens gröna kulturarv. Burs, När och Lau den 26 april

Årets första exkursion hade som tema ”Kyrkogårdens gröna kulturarv”. Namnet är ett lån från en bok med samma namn, med Eivor Bucht och Rune Bengtsson som redaktörer (1992). Under 2013 hade POM (Programmet för odlad mångfald) gjort en särskild satsning för att få in uppgifter om äldre växtmaterial från kyrkogårdarna, och när vi diskuterade exkursionsprogrammet för 2014 tyckte någon att det var en bra idé att titta lite närmare på några gotländska kyrkogårdar.

Exkursionen började vid Burs kyrkogård, i strålände väder. Från prästgården, invid kyrkan, finns äldre uppgifter om snöklöcka *Leucojum vernum* (1895), kungsängslilja *Fritillaria meleagris* (1986) och styv fingerört *Potentilla recta* (1895). Men det är karakteristiskt att de gällde växter som odlats i prästgården och förvildats i omgivningarna, inte växter som då fanns på kyrkogården. Blomsterprakten under 1700- och 1800-talen fanns i prästgårdarna, inte på kyrkogårdarna. Man kan få en bild av trädgårdsfloran i en gotländsk prästgård omkring år 1700 genom ett herbarium, insamlat av Antonius Münchenberg, som arbetade som informator hos prästen i Vall 1701–02. Förutom nyttoväxter, som t.ex. valnöt *Juglans regia*, röda och svarta vinbär *Ribes rubrum* och *R. nigrum* samt kryddväxter som vinruta *Ruta graveolens*, kryddsalvia *Salvia officinalis* och anis *Pimpinella anisum*, fanns även växter som odlades för prydnads skull, såsom kejsarkrona *Fritillaria imperialis*, vildtulpan *Tulipa sylvestris* och pings-tilja *Narcissus poeticus*. Vid slutet av 1800-talet var artrikedomen ännu större. S. G. Hulteman, som under lång tid var kyrkoherde i Klinte, samlade växter från bl.a. prästgårdarna i Hejde och Klinte, och av hans herbarium framgår att man nu hade ett större sortiment av prydnadsväxter, även ettåriga och tvååriga arter, såsom bondtobak *Nicotiana rustica*, lejongap *Antirrhinum majus* och mariaklocka *Campanula medium*.

Men vad fanns det på kyrkogårdarna? Längre tillbaka i tiden kunde det i somliga socknar ingå i klockarens eller prästens lön att få använda kyrkogården som betesmark (Barbro Pettersson i brev). Av allt att döma var emellertid kyrkogårdarna ofta redan under 1700-talet omgärdade av en mur eller ett trästaket och från mitten av 1800-talet ofta

Påskliljor *Narcissus pseudonarcissus* och balkansippa *Anemone blanda* på Näs kyrkogård. Foto: Marita Westerlund

också en krans av träd. Någon art är känd sedan mitten av 1800-talet, såsom röd kärleksört *Hylotelephium telephium* ssp. *telephium*, från Valls kyrkogård (Eisen & Stuxberg 1869), andra blev kända något senare, t.ex. gul kamklint *Centaurea cheiranthifolia* ssp. *cheiranthifolia*, från kyrkogårdarna i Vall (1897) och Stenkyrka (1894). Att gul kamklint, som i naturen är en växt som hör hemma på slätterängar i Kaukasus, fanns på kyrkogårdar då säger något om skötseln: man slog gräset med lie ett par gånger om året, kyrkogården sköttes mer som en slätteräng än som dagens hårdklippta gräsmattor. Under 1900-talet förenklades skötseln och i dag klipper man regelbundet med motorgräsklippare. De arter som trivs under de förutsättningarna är gräs, lågvuxna örter samt tidigblommande arter som går i vila under sommaren, ofta lökväxter. Övriga arter får söka skydd från klippningen invid träd, under buskar eller nära inpå byggnader och murar.

Burs kyrkogård

Vi samlades vid södra hörnet av kyrkogården. Här växte ett blommande stånd av af-tonstjärna *Ornithogalum nutans*, en art som vi fick se mycket av under dagen. Den är vacker i blomning med stora blommor som skimrar som matt silver, och den kallas ofta "ishyacint" eller "islilja". Men ute i gräs bildar den ofta stora ruggar av blad, helt utan blommor, och fler än en av exkursionsdeltagarna frågade hur man blir av med dem (utan att få något bra svar). En bit därifrån, på utsidan av kyrkogårdsmuren, stod en grupp av blommande armenisk pärlhyacint *Muscari armeniacum*. Den är numera vanligare i odling än den "vanliga" pärlhyacinten *M. botryoides*, kanske för att den har lite större och färgstarkare blommor, kanske också för att det var enkelt och lönsamt att

Exkursjonsledare Bo Göran Johansson vid Burs kyrka. Foto: Marita Westerlind

importera lökar från Turkiet som insamlades där.

Kyrkogården var vackert ljusöppen, utan den vanliga trädkransen som brukar finnas längs kanten (att döma av äldre vykort har det tidigare funnits en sådan trädrad, men den är borta nu). Kyrkan ligger på en grusås och gräsmattan var torr och bitvis ganska gles. Här blommade nagelört *Draba verna*, skuggveronika *Veronica hederifolia* ssp. *lucorum* och här fanns också gulgröna fläckar av blekarv *Stellaria nemorum*. Tätt inpå kyrkogårdsmuren var vegetationen lite frodigare med skelört *Chelidonium majus*, kornvallmo *Papaver rhoeas* och luktviol *Viola odorata*. Strödda i gräsmattorna fanns små grupper av dvärgvårlök *Gagea minima* med täta ruggar av tråds mala, gulgröna blad och solgula blommor med spetsiga kronblad. Det är (troligen) en inhemsk art, som är vanlig i kort gräs; förmodligen har den kommit till kyrkogården när man sått in gräs. Här fanns också en hel del lökväxter, alla nu mer eller mindre utblommade, som spridit sig från planteringar vid gravarna. Rikligast (och troligen äldst) var sibirisk blåstjärna *Othocallis siberica* (tidigare: *Scilla siberica*), men här fanns också vårstjärna *Scilla forbesii* och porslinshyacinth *Puschkinia scilloides*.

Utanför kyrkogården, mot norr, stod en rad av mycket höga, grova lundalmar *Ulmus minor*. Enligt Bertil Pettersson, som deltog i exkursionen, var stammarna i hans barndom mer än decimetergrova, så troligen är gruppen uppemot hundra år gammal. Även prästgården hade grova träd och de som hade med sig kikare kunde se ett fint bestånd av blommande kungsängslilja. Även snöklöcka fanns här (och lite grand in på kyrkogården), men den var nu överblommad. Den får man nu känna igen på de drygt centimeterbreda, glänsande gröna bladen, liksom lackade.

I en nyare del av kyrkogården hade man anlagt grusgångar och rader av snörrätt klippta måbärshäckar delade in detta område i rum. Längre fram i tiden kan häckarna säkert ge skydd åt lite känsligare växter (och djur), men vi gick snabbt förbi och drog oss mot den sydvästra delen av kyrkogården, mot vägen. Här fanns ett litet, överblommat bestånd av luddvårlök *Gagea villosa*. Det är en ovanlig art, rödlistad och fridlyst, som förekommer på ett flertal kyrkogårdar på sydöstra Gotland, bland annat i Burs, När och Lau. Vid slutet av 1800-talet var den bara känd som åkerogräs i Stånga. Man kan gissa att den kommit in på kyrkogårdarna i samband med att man sått in gräs; kanske har man tagit in gräsfrö från någon odling i trakten, där luddvårlök funnits som ogräs. På andra håll, t.ex. på några kyrkogårdar omkring Visby och i gräsmattor i Visby har man fått in en annan vårlöksart, ängsvårlök *G. pratensis*, så där har man förmodligen hämtat sina frövaror från annat håll.

På väg mot När

Vi förflyttade oss nu mot Näs kyrka. På väg dit gjorde vi en liten avstickare till en glest skogsbevuxen backe nära Bomunds i Burgen. I gräset stod våradonis i full blom, tio plantor. Lokalen blev känd för oss genom en av våra medlemmar, Bengt Gällmo, som rapporterade den omkring år 1996. Då fanns 8–10 plantor, så det har inte hänt så mycket under de 18 år som gått sedan dess – men ingenting hindrar att det kan finnas

fler plantor i omgivningarna. Hur våradonis kommit till platsen är höjt i dunkel; kanske har någon planterat en eller ett par plantor. Enligt vissa uppgifter, förmedlade av Barbro Pettersson, har våradonis funnits där åtminstone sedan 1960-talet.

Närs kyrkogård

Kyrkogården i När omsluts av en mur och utanför den en krans av träd, av olika slag, alla stora och kraftiga. Vid en trädbas såg vi ett litet bestånd av luddvårlök, överblommad även här. Invid muren fanns snöklocka och ett bestånd av skogsförgätmigej *Myosotis sylvatica*. Ur ett av träden, en klibbal *Alnus glutinosa*, sköt det upp ett skott med ljusgröna blad. Det var en hägg *Prunus padus*, som någon fågel mer eller mindre avsiktligt hade planterat i ett hål i stammen på alen.

Vi gick in på kyrkogården genom stigluckan och fortsatte åt höger, förbi två kraftiga bokar *Fagus sylvatica*. I gräset växte mycket dvärgvårlök och även en del sibirisk blåstjärna. Invid kyrkan såg vi ett ganska stort bestånd av skatnäva *Erodium cicutarium*, där blommorna var nästan rent vita. Det är en ovanlig färgform, senast rapporterad från Visby 1992 (Bengt Larsson). På norrsidan av kyrkogården fanns tidlösa *Colchicum* sp. planterad invid muren. De arter som man brukar se odlade blommor på hösten och på

Våradonis *Adonis vernalis* vid Bomunds i Burgen, När t.v. och vitblommande skatnäva *Erodium cicutarium* på Närs kyrkogård t.h. Foto: Bo Göran Johansson

våren mognar frukterna, inne i bladrosetten. På senare tid har den ”gamla” arten, hösttidlösa *C. autumnale*, fått stryka på foten för hybrider med större blommor och starkare färger, och de brukar inte ge frukt. Av allt att döma var det en sådan trädgårdsform som (ganska nyligen) planterats här. I gräsmattan fanns mycket dvärgvårlök och mer än mycket aftonstjärna, mest utan blommor. Två ensamma plantor av stornunneört *Corydalis solida* stod för sig själva ute i gräset.

Vi gick nu över en betongbro in på den nya delen av kyrkogården, invigd 1948. Här fanns en grupp av små tulpaner, med halvöppna blommor. Kalkbladen var gula med den yttersta delen vit. Man kunde se att den ursprungligen planterats framför gravstenen men sedan spritt sig bakåt och åt sidorna längs en låg stenmur. Det var flocktulpan *Tulipa tarda*, en vacker, lågvuxen tulpan som kan sprida sig vilt under gynnsamma förhållanden, i första hand med frön, men också genom att lökarna delar sig; vissa former sprider sig också med utlöpare och kan bilda stora mattor liksom vildtulpan *T. sylvestris*. Till skillnad från vildtulpan är flocktulpan mycket blomvillig, men den har inte riktigt så stora blommor och den saknar vildtulpanens gracila nickande blomknopp och den utslagna blommans fina doft. Sist tittade vi på ett stånd av balkansippa *Anemone blanda* som spridit sig ordentligt från den grav där den planterats.

I området mellan kyrkogården och Närkån stod kraftiga träd, några fallna, nästan helt övervuxna av murgröna *Hedera helix*. Någon enstaka av murgrönorna hade blomskott (med hela, äggrunda blad). Även här svävade vi i tvivel om murgrönorna var trädgårds- eller kyrkogårdsrymlingar eller ursprungligt vildväxande. Men troligen har de spridits från kyrkogården, när man ansade gravkullar som täckts av murgröna och sedan kastade de avklippta skotten utanför kyrkogården (Barbro Pettersson i brev). Vi avstod från att besöka området, som bitvis var ganska snårigt med hallon *Rubus idaeus*, kungsljus *Verbascum thapsus*, praktkungsljus *V. speciosum* och mycket av grönskande hägg.

Lau kyrkogård

Runt om kyrkogården löper en stenmur och innanför den finns en trädkrans av klappade askar. Vi gick in på kyrkogården från sydväst, efter att ha tittat på smånunneört *Corydalis intermedia* som växte tätt in på muren, helt överblommad. Inte långt från en trädbas stod några stånd luddvårlök, inte helt överblommad eftersom den skuggades delvis av trädet. Även dvärgvårlök och vårlök *G. lutea* fanns här och där, Närmare kyrkan fanns ett stort bestånd av turkisk snödroppe *Galanthus elwesii*, helt överblommad och med begynnande fruktsättning. Här fanns också den vanliga snödroppen *G. nivalis*. I den västra delen av kyrkogården stod en ensam näckrostulpan *Tulipa kaufmanniana* i blom. Den blommar tidigt, så den har en viss chans att överleva gräsklippningen men brukar inte ge frö, så förmodligen var den en planteringsrest. Vi såg också aftonstjärna och armenisk pärlhyacint, och en matta av kaukasiskt fetblad *Phedimus spurius* som täckte en gammal grav.

Norr om kyrkan finns en ruin, som brukar beskrivas som Prästgårdsruinen. I en

spricka i en av murarna hade praktkungsbljus *Verbascum speciosum* slagit rot. Den är ett sent inslag i Gotlands flora men trivs uppenbarligen mycket bra här; rosetten som växte i den lodräta muren såg frisk och kraftig ut. Murkrönen hade täckts med grusig jord, och ganska många arter som trivs under hård torka, hade slagit sig ner här, t.ex. nagelört, grusbräcka *Saxifraga tridactylites*, vit och gul fetknopp *Sedum album* resp. *S. acre*. På ett krön växte ett kraftigt, tuvat gräs, som visade sig vara sandsvingel *Festuca polesica*. Det är en art som hör hemma på sandstränder (det finns dock några ”inlands-lokaler” också), och kanske har den introducerats på Prästgårdsruinen genom att man hämtat sand och grus till att täcka murkrönen. Ruinen hade också en valvbåge, och på dess översida växte en bård av taklök *Sempervivum tectorum*. Vi spekulerade en del om hur arten kunnat ta sig till platsen, men här fick vi ett klart svar. En av exkursionsdeltagarna, Barbro Pettersson förklarade att den planterades av hennes farfars bror, som var klockare i Lau på 1930- och 1940-talet.

Avslutning

Därmed var exkursionen avslutad. De som önskade en matpaus eller vilopaus kunde slå sig ner i ett prydligt skött parkområde direkt sydost om kyrkan. Exkursionen leddes av undertecknad, Bo Göran Johansson, som också vill passa på att tacka klockaren i området, Petra Appelquist, som representant för Svenska Kyrkan, för ett vänligt och positivt bemötande i de kontakter som föregick exkursionen.

Bo Göran Johansson

Exkursionsdeltagare vid prästgårdsruinen i Lau. Foto: Marita Westerlind

Program sommaren och hösten 2014

- Söndag 1 juni **Kallgate i Hejnum**
med guckusko. Vi vandrar genom torra och blöta marker bort mot beståndet av guckusko, ca 4 km fram och tillbaka. Längs vägen ser vi också på de andra växter vi möter. Samling: P-platsen för Kallgate naturreservat kl. 10.00 (skylt vid vägen 1,5 km norr om kyrkan). Leder gör Jörgen Petersson och Jens-Henrik Kloth.
- Söndag 15 juni **De vilda blommornas dag**
i samarbete med Svenska Botaniska Föreningen. Samling kl.10.00 vid exkursionerna nedan.
Eskelhems prästänge (Maldesänget). Försommarflora i ett blomrikt änge med olika orkidéer, där också späd ögontröst har en växtplats. Samling: kyrkan. Leder gör Gun Ingmansson och Elsa Bohus Jensen.
Landträsk i Lummelunda och Martebo. Vi beskådar stor skogslilja, en rad andra orkidéer och övriga växter på de f.d. träskbottenarna. Några kilometers promenad i området. Samling: Lummelunda kyrka. Leder gör Jörgen Petersson och Bo Göran Johansson.
- Lördag 28 juni **Bungenäs naturreservat och det f.d. ”Bombfältet”**
Vi vandrar från södra delen av ”Bombfältet” ned mot naturreservatet söderut, där vi besöker en källmyr och djupa granskogar. Vid denna tid blommar tidig ängsgentiana, honungsblomster och salepsrot, kanske vi också hittar någon bungerönn eller röd skogslilja i skogarna. Samling: Bunge kyrka kl. 10.00. Leder gör Magnus Martinsson och Jörgen Petersson.
- Söndag 20 juli **Linnéexkursion** i samarbete med Naturum.
Vi besöker området runt **kvarnarna vid Sandkvie i Öja**, där en torrmarksflora dominerar markerna. Vissa fuktigare partier finns också. Flockarun, ljungsnärja och andra intressanta växter har setts i detta område. Samling: Naturum vid Vamlingbo kyrka kl. 10.00. Leder gör Jörgen Petersson och Gun Ingmansson. Efter exkursionen hjälper föreningen till med bestämning av växter i Naturum.
- Sönd 3 aug **Visborgslätt och Nordergravar**
Omgivningarna runt Visby har mycket att bjuda på. Vad sägs t.ex. om rosenmåra och skråpsnyltrot? Samling vid Oskarsstenen kl. 10.00. Viss förflyttning med bil kommer att behövas. Bo Göran Johansson leder.

Söndag 24 aug

Strandvandring på Vakten i Hablingbo

Årets strandvandring blir på Vakten, en udde i Hablingbo socken (Lokal nr 14 i Gotlands Flora – en guide). Vi vandrar någon kilometer och hoppas på strandkämpar och andra fina strandängsarter. Samling vid Petesgården (museigården) kl. 10.00. Ledare: Gun Ingmansson.

Lördag 6 sept

Soptippar och skräphögar

lockar många botanister. Där kan vad som helst dyka upp, men de kan också plötsligt täckas över av jord. Vi kan alltså inte utlova några speciella arter i denna nyckfulla miljö. Det kan också bli le-
rigt, alternativt dammigt. Vi börjar i Tofta och förflyttar oss sedan kanske till några andra platser. Samling vid Tofta kyrka kl. 10.00. Leder gör Bo Göran Johansson och Jörgen Petersson.

Lördag 27 sept

Kryptogamexkursion i Mullvalds strandskog

Här finns riktigt gamla tallar, men även gran och en hel del lågor och torrakor. Närmare stranden tar sandgräsheden över. Vi letar efter olika arter svamp t.ex. grå och fransig stjälskröksvamp och sandkremla. Samling vid Ardre kyrka kl. 10.00. Elsa Bohus Jensen leder.

Månd 10 nov

Bildkväll

Som vanligt träffas vi för att visa varandra något från årets alla växtupplevelser. Samling kl. 19.00 i Vita huset, Ekmansgatan 11 i Visby.

Öppet hus sommaren 2014

Vi har som tidigare Öppet hus-träffar i år, med början måndag 9 juni. Alla som har frågor, behöver bestämningshjälp eller bara vill träffa likasinnade är välkomna!

Vi har öppet varannan måndag från kl. 19 (jämna veckor) fram till och med 4 augusti, dvs. 9 juni, 23 juni, 7 juli, 21 juli och 4 augusti.

Adress: "Vita huset", Ekmansgatan 11 (f.d. Baptistkyrkans lokaler, en trappa ner).

Välkommen!

Innehåll

- 3 Jörgen Petersson
Nyheter i Gotlands flora 2013
- 16 Elsa Bohus Jensen
Kronskål *Sarcosphaera coronaria* en sällan skådad skönhet i svampskogen
- 20 Ulla-Britt Andersson
Årets växt 2014 — slåtterblomma
- 22 Gun Ingmansson
Slåtterblomma på Gotland
- 24 Jörgen Petersson
Storsund och Kyrkebingegrunn, Gothem socken
- 31 Exkursionsrapporter 2014

